

Тернопільський національний економічний університет

Кафедра економічної теорії

Міждисциплінарна курсова робота

з

«Економічної теорії»

на тему:

***«Сектор домогосподарств: особливості поведінки та формування
фінансових ресурсів»***

Студентки 2 курсу групи ОПД-21

Напрямку підготовки

6.030509 «Облік і аудит»

Бородайко А.В.

Керівник: викл. Вірковська А.А.

Національна шкала _____

Кількість балів _____

Оцінка ECTS _____

Члени комісії _____

(підпис)

(прізвище та ініціали)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Тернопіль 2016

Зміст

Вступ.....	3
Розділ 1. Домашні господарства як суб'єкти національної економіки та фінансовий аспект їх поведінки.....	6
Розділ 2. Аналіз формування та ефективного використання фінансових ресурсів домогосподарств в Україні.....	16
Розділ 3. Шляхи оптимізації формування та вдосконалення застосування фінансових ресурсів домогосподарств в Україні.....	25
Висновки.....	34
Список використаної літератури.....	35
Додаток	37

Вступ

Ефективне функціонування сучасного ринку перебуває в прямій залежності від узгодженої взаємодії його суб'єктів, які вступають в різного роду економічні відносини. Серед цих суб'єктів досить вагоме значення мають домашні господарства, адже вони виступають обов'язковим елементом у ринковому кругообігу товарів та ресурсів, а їх споживання є найважливішим показником добробуту населення.

Домогосподарство як економічна категорія близьке за змістом до поняття “сім'я”. Різниця між ними полягає у тому, що домогосподарство є більш ємною категорією, оскільки ведеться не лише у межах сім'ї, але й самотніми чоловіками і жінками, які проживають у спільному житловому приміщенні та ведуть спільне господарство. Саме через це найповніше функції домашніх господарств можуть бути реалізовані у сім'ї. Тому попередньою умовою комплексного обґрунтування сутності домогосподарств є з'ясування основних етапів генезису та розвитку сім'ї.

Сучасний етап суспільства, що характеризується кардинальними змінами соціально-економічних процесів, вимагає дослідження домогосподарств, їх фінансової поведінки та інтересів, оскільки зростання добробуту кожної окремої людини укріплює всю соціально - економічну систему держави. Так, використання ресурсів домогосподарств, як правило, починається із нагромадження цих ресурсів, а отже, накопичення заощаджень, які займають особливе місце серед економічних явищ суспільства. З одного боку, заощадження є одним із найважливіших показників рівня життя, безпосередньо пов'язаним зі споживанням, доходами і видатками населення. А з іншого – вони являють собою цінний ресурс економічного розвитку, джерело інвестування та кредитування господарства.

Домогосподарство донедавна залишалося однією з найменш досліджених економічних одиниць. Проте перехід від командної до ринкової системи спричинив важливі структурні зрушення у різних складових національної економіки, зокрема і у секторі домогосподарств. Адже зниження реальних

доходів населення унаслідок стрімкого звуження зайнятості, падіння реальної ціни праці, знецінення заощаджень у перші роки ринкових перетворень помітно погіршили умови відтворення людського капіталу, негативно позначилися на споживанні і заощадженнях домашніх господарств.

Відновлення зростання вітчизняної економіки до певної міри активізувало виконання домогосподарствами властивих їм функцій. Водночас економічне піднесення усе ще не забезпечило суттєвого зростання рівня зайнятості та їх реальних доходів. Крім того, реформа податкової системи, сфери пенсійного забезпечення та деякі інші зміни в економічному законодавстві, що відбулися за останні роки, потребують аналізу з огляду їхнього впливу на життєдіяльність населення. Саме тому на сучасному етапі виникає потреба комплексного їх дослідження, аналізу тих зовнішніх чинників, котрі впливають на їхню життєдіяльність. Це й визначає актуальність та необхідність дослідження цієї теми.

Мета й завдання дослідження. Метою нашої роботи є глибоке ознайомлення з функціонуванням домогосподарств, дослідженні їх ролі у системі ринкових відносин. Відповідно до поставленої мети визначено такі основні завдання:

- проаналізувати підходи вчених до визначення поняття "домогосподарство";
- дослідити функції домашніх господарств;
- розглянути особливості фінансів міських та сільських домогосподарств;
- проаналізувати проблеми формування, розподілу та використання їх доходів.

Наукова новизна отриманих результатів. Результати наукового дослідження полягають у вирішенні важливої сучасної науково-прикладної проблеми, яка полягає в удосконаленні науково-методичних підходів до управління фінансами домогосподарств в специфічних умовах ринкової трансформації національної економіки України.

Об'єкт дослідження - домогосподарства України.

Предмет дослідження - економічні відносини домогосподарств з іншими суб'єктами економічної діяльності, зокрема сфера фінансів домогосподарств.

Методи дослідження. Дослідження проводилось з використанням економічного, системного і порівняльного методів аналізу та синтезу. При обробці фактичних даних використовувались розрахунково - аналітичні, графічні та економіко - математичні методи.

Багато вчених у свій час займалися дослідженням домашніх господарств, зокрема: А. Сміт, Т. Мальтус, Д. Рікардо, К. Маркс, А. Маршал, Дж. Кейнс, М. Туган – Барановський та ін. Також важливими були праці В. Джевонса, І. Фішера, М. Фрідмана, Г. Бекера. Наприкінці ХХ – на початку ХХІ значний вклад зробили такі вітчизняні вчені, як: І. Боднар, С. Злупка, Т. Кир'ян, В. Новіков, О. Онищенко, М. Шаповалта багато інших.

Основні положення, що формують наукову новизну дослідження полягають у тому, що подальшого розвитку набуло вивчення схильності домогосподарств до процесів заощадження та інвестування, зокрема в умовах неспроможності сучасного фінансового ринку України зробити організовані форми більш привабливими для населення із середнім рівнем поточного доходу і доходом нижче середнього.

Розділ 1. Домашні господарства як суб'єкти національної економіки та фінансовий аспект їх поведінки

В сучасних умовах ринкової економіки функціонує достатньо велика кількість господарських одиниць, яким властиві свої специфічні економічні цілі. З цієї сукупності учасників економічної діяльності виділяють три їх основних типи, а саме: домашні господарства, підприємства та держава.

Кардинальні зміни, що відбуваються в сучасних соціально – економічних процесах України докорінно змінили роль людини у суспільстві, зумовили необхідність перегляду всіх теоретичних уявлень про неї як громадянина, платника податків, отримувача суспільних благ. Саме через це розуміння перебігу цих процесів спричинило необхідність виділення в окрему ланку фінансової системи фінансів домогосподарств, що пояснюється їх всезростаючою роллю і соціальним значенням у сучасних умовах.

Особливістю сектору домогосподарств в умовах ринкової економіки є те, що вони є головними споживачами ринкових та неринкових продуктів і послуг, а також власниками факторів виробництва (земля, праця та капітал). Саме населення формує пропозицію робочої сили і попит на матеріальні блага та послуги, за що отримує дохід, одна частина якого споживається, а інша зберігається у формі заощаджень або може бути використана як інвестиції [18, с. 342 -343].

Виходячи з вище сказаного стає зрозуміло, що домашні господарства є не лише суб'єктом економіки, а й цілою поліфункціональною системою, що має власну мету, специфічні завдання та виконує певні функції. До того ж, домогосподарства підтримують численні й різноманітні фінансові зв'язки з усіма секторами економіки, тому аналіз фінансового стану домогосподарств неможливо здійснювати ізольовано від фінансів інших секторів економіки, особливо від фінансів держави.

Визначення: домогосподарство – фізична особа або сукупність фізичних осіб, що пов'язані або непов'язані родинними зв'язками, які проживають в спільному житловому приміщенні і ведуть спільне господарство.

Мета домогосподарств:

- головна (стратегічна) - досягнення високого рівня облаштування домашнього побуту і підвищення матеріального достатку;
- проміжна (тактична) - для досягнення головної мети [19, с. 225-230].

Функції домогосподарств:

- економічна;
- господарсько - побутова;
- репродуктивна;
- правова;
- первинного соціального контролю;
- рекреаційна [20, с. 254].

Завдання домогосподарств:

- прогнозувати на близьку та віддалену перспективи зміни у потребах з урахуванням демографічних зрушень у складі сімей та домогосподарств;
- прогнозувати зміни у бюджеті домогосподарства;
- планувати діяльність членів домогосподарства;
- планувати і контролювати зміни у сімейному бюджеті;
- відстежувати зміни економічної кон'юнктури;
- вести облік доходів і витрат [2, с. 176- 177].

На сьогоднішній день, в умовах трансформації ринкової економіки, науковці дедалі більше розуміють необхідність глибокого й усестороннього вивчення фінансів домогосподарств, з однієї сторони, як перспективного джерела залучення ресурсів для розвитку економіки, з іншої сторони (з точки зору формування доходів населення) – як важливої складової відтворення людського капіталу.

Потрібно зазначити, що в науковій літературі не існує єдиного погляду на сутність фінансів домогосподарств, їх самостійного функціонування як сфери фінансової системи держави. Так, на думку Д. Журавського функціонування домашніх господарств потрібно аналізувати на основі вивчення системи показників: природних умов, народного побуту, відносин власності тощо. У свою чергу Л. Окунева вважає, що фінанси

домогосподарств є особливим видом господарства, що впливає на всі економічні відносини в країні, оскільки є тісно пов'язаний з усіма секторами економіки.

О. Кириленко, Г. Башнянин, Н. Карлін також говорять про виокремлення фінансів домогосподарств з фінансової системи держави, а В. Кудряшов у фінансовій системі України виділяє фінанси громадян. З ними погоджується В. Єгоров, який виокремлює бюджети домогосподарств у складі фінансових ресурсів, опосередковано контрольованих державою [6, с. 26 - 31].

Тому, підсумовуючи все вище вказане зазначимо, що економічна природа фінансів домогосподарств є дуже різноманітною, а визнання їх фінансів як окремої науки зайняло великий інтервал часу, оскільки не всі економісти погоджувались з виділенням такої ланки в фінансовій системі країни.

Варто відзначити, що соціально-економічна сутність фінансів домогосподарств виявляється через розподільну, регулюючу, контрольну та інвестиційну функції. У більш загальному вигляді вони відповідають двом основним завданням: забезпеченню життєвих потреб сім'ї і ефективному розподілу. Зрозуміло, що всі ці функції взаємозалежні і взаємопов'язані, діють одночасно, доповнюючи одна одну, і по-різному реалізуються кожним домогосподарством, маючи свою неповторну природу.

У характеристиці фінансового аспекту поведінки домогосподарств чільне місце займає поняття їх фінансових відносин (зовнішніх та внутрішніх), тобто певних економічних взаємозв'язків, виражених у грошовій формі. Основними учасниками таких взаємовідносин виступає держава, підприємства (роботодавці), комерційні банки, страхові компанії та інші домогосподарства. До внутрішніх фінансових відносиндомашнього господарства варто віднести ті, які виникають між його окремими учасниками з приводу формування грошових фондів, що мають різне цільове призначення, зокрема:

- підтримка рівня поточного споживання(харчування, одяг тощо);
- збереження грошових коштів для оплати освіти, послуг охорони здоров'я і т.д.;

- інвестування в матеріальні активи (грошові заощадження для придбання предметів довгострокового використання: житло, меблі, автомобіль і т.д.);
- інвестування у фінансові активи (грошові заощадження з метою їх подальшого розміщення в банківські вклади, золото, валюту, інші фінансові інструменти).

До зовнішніх фінансових відносин домогосподарства можна віднести відносини:

- з іншими домашніми господарствами при формуванні й використанні спільних грошових фондів;
- з підприємствами - роботодавцями по відношенню до учасників домогосподарства щодо розподілу частини виробленого валового внутрішнього продукту в його вартісній формі;
- з комерційними банками з приводу залучення домогосподарствами різноманітних кредитів, їх погашення, розміщення тимчасово вільних коштів на банківських рахунках;
- зі страховими компаніями при формуванні й використанні різного роду страхових фондів;
- з державою з приводу формування й використання бюджетних і позабюджетних фондів [18, с. 435-439] .

Вищезазначені фінансові відносини (як зовнішні, так і внутрішні) володіють певними спільними ознаками , зокрема є відносно стійкими в умовах сучасної трансформації ринкової економіки і постійно поновлюються на рівні домашніх господарств, а отже, становлять зміст самостійної економічної категорії « фінанси домогосподарства».

Домогосподарства, які мають надлишкові кошти, можуть виступати на фінансовому ринку як покупці фінансових активів. На сьогодні найбільш поширеними формами розміщення своїх надлишкових коштів є депозитні рахунки в комерційних, ощадних банках та кредитних спілках. Ці фінансово - кредитні установи постійно підвищують якість наданих депозитних послуг, забезпечують їх відповідними гарантіями та прийнятними для населення

відсотками. Це сприяє залученню домогосподарств саме до депозитних операцій, водночас зменшує їх участь на фондовому ринку.

В свою чергу домашні господарства, що мають нестачу коштів, тобто існує їх дефіцит для здійснення запланованих проектів, виступають як позичальники фінансових ресурсів.

Участь домогосподарств в економічних відносинах з приводу купівлі різного роду фінансових активів на ринку залежить від рівня доходності та ризику останніх. Зважаючи на всі переваги та ризики розміщення особистих заощаджень, вони здійснюють певний економічний, або так званий альтернативний вибір.

На сучасному фінансовому ринку України портфель придбаних фінансових активів домогосподарств є досить диференційованим і включає в себе як найменш, так і найбільш ризикові та доходні інструменти. Водночас, з розвитком ринкової економіки удосконалюються фінансові інструменти, які виористовуються домогосподарствами.

Як уже зазначалося, домогосподарство є окремим суб'єктом господарювання, у якому рівень життя його членів повністю залежить від доходу, що під впливом певних факторів може збільшуватись або зменшуватись. Отож, під доходами домогосподарств мають на увазі певні результати їх економічної діяльності. Вони можуть мати грошову й натуральну форми, притому можуть бути як високими, так і досить незначними. Баланс фактичних доходів і витрат домашнього господарства за визначений період часу (квартал, місяць, рік) являє собою бюджет домогосподарства (таблиця 1.1) [18, с. 351].

Таблиця 1.1

Доходи та витрати домогосподарств

Доходи	Витрати
Оплата праці	Придбання продовольчих товарів (харчування)

Доходи від підприємницької діяльності та само зайнятості	Придбання непродовольчих товарів
Доходи від продажу продукції, майна	Оплата житла і комунальних послуг
Доходи від власності	Сплата податків
Вартість спожитої продукції від самозаготівель	Оплата послуг культурно-побутового Призначення
Пенсії, стипендії, допомоги	Транспортні витрати
Грошова допомога від родичів, ін. осіб	Витрати на освіту, охорону здоров'я
Пільги та субсидії безготівкові	Витрати, пов'язані з веденням власного
Вартість подарованого майна	присадибного господарства
Заощадження, позики, повернені борги	Інвестиційні витрати
Інші	Інші

В загальному прийнято розрізняти номінальні й реальні доходи домогосподарств. Номінальні доходи — вся сума доходів у грошовій формі, одержаних із різних джерел. Реальні доходи - це кількість різних споживчих благ (товарів та послуг), які можуть купити домогосподарства за свої грошові доходи. Їх рівень залежить від номінальних доходів, рівня цін на споживчі блага, величини поатків та інших обов'язкових платежів. Отже, реальні доходи домогосподарств залежать прямо пропорційно від величини грошового (номінального) доходу і обернено пропорційно від рівня цін.

Сукупні доходи – всі доходи, які населення отримує в грошовій і натуральній формах, а також у вигляді пільг із суспільних фондів споживання (безплатні освіта та охорона здоров'я, пільгове або безплатне утримання дітей в дошкільних закладах, путівки до санаторіїв, будинків відпочинку тощо). Прийнято вважати, що їх рівень не повинен бути нижчим за прожитковий мінімум, тобто нижчим, ніж вартість набору необхідних споживчих благ (товарів та послуг), розрахована за нормами і нормативами споживання і забезпечення населення першочерговими життєвими засобами [5, с. 6-9]. Прожитковий мінімум відіграє важливу роль, адже використовується для

встановлення мінімального рівня доходів сімей, а також мінімальних розмірів заробітної плати, пенсій, стипендій та інших соціальних виплат і пільг. Тому в економічно розвинутих державах він повинен бути високим, що стосується України, то на сьогоднішній день його загальний показник із врахуванням різних соціально-демографічних груп населення становить 1176 грн.

Доходи домогосподарств нерозривно пов'язані з доходами держави. У періоди економічної активності зростає обсяг виробництва споживчих благ (товарів та послуг), збільшується валовий внутрішній продукт, зростає заробітна плата працівників, доходи підприємницьких структур, держава має економічну можливість підвищувати добробут сімей шляхом збільшення як трудових доходів, так і соціальних виплат з бюджету [4, с. 354-355]. Отже, у періоди сприятливої економічної кон'юнктури домогосподарства можуть більше витратити грошових коштів на поточні потреби, придбання предметів тривалого користування, засобів праці і робити певні заощадження.

В свою чергу, спад економічної кон'юнктури в країні неодмінно негативно позначається на доходах домогосподарств. Він призводить до їх скорочення, що одразу негативно впливає на споживчий попит. Скорочення попиту призводить до зменшення обсягів виробництва, до зростання чисельності безробітних, що спричиняє нове зменшення доходів домогосподарств.

Отож, з вищесказаного стає зрозуміло, що між домогосподарствами і державою існує доволі тісний двосторонній зв'язок, який повинен бути стійким, а також враховувати інтереси обох сторін. Це пояснюється тим, що кошти, які нагромаджують домогосподарства в країнах з усталеною ринковою системою акумулюються банківською системою або системою інших фінансових установ (кредитні спілки, страхові компанії тощо) і в своїй масі виступають надзвичайно потужним фінансовим ресурсом для розвитку суспільного виробництва.

З іншої сторони, для будь якої країни із сформованою ринковою економікою заощадження населення виступають головним джерелом кредитних ресурсів всієї банківської системи. Це безпосередньо стосується і

Україну, адже в нашій державі з її постійною нестачею фінансових ресурсів ці накопичення домашніх господарств відіграють особливо важливу роль.

Економічно - фінансовий стан домогосподарств залежить від результатів господарювання, ретельного аналізу його бюджету, обліку доходів і витрат, руху грошових коштів. У період, коли доходи домогосподарств скорочуються, слід переглянути деякі витрати у бік зменшення, шукати можливості поповнення своїх доходів.

Але незалежно від економічного стану, домогосподарства мають дуже ощадливо витратити зароблені грошові кошти, вести постійний і ретельний облік свого майна, а також доходів і витрат бюджету. Цього можна досягнути шляхом застосування економічного, або так званого альтернативного вибору при здійсненні тих чи інших витрат.

Витрати - це сума платежів домогосподарств за товари та послуги, отримані у звітному періоді, сума коштів, направлених ними на купівлю акцій, сертифікатів, валюти, нерухомості, на будівництво, допомогу родичам і знайомим, на вклади до банківських установ, на податки (крім прибуткового) та інші внески [8, с. 276-278]. Для всебічного аналізу використання ресурсів домогосподарств вивчаються грошові витрати, які відповідають наведеному вище визначенню, їх основна складова - споживчі витрати, а також обраховується зведений показник сукупних витрат. Загальна структура витрат домашніх господарств зображена у табл. 1.

Структуру витрат на матеріальні блага, що споживає населення, утворює співвідношення витрат на окремі види товарів (продукти харчування, одяг). У розвинених країнах сучасна структура споживання, яка визнана оптимальною, приблизно така: продукти харчування — 30%, інші матеріальні блага — 70%.

Споживчі витрати — це грошові витрати домогосподарства на купівлю продуктів харчування, алкогольних та тютюнових виробів, непродовольчих товарів, а також — на оплату особистих послуг. Включаються всі витрати домогосподарств на ці цілі незалежно від місця їх здійснення (у торговельній мережі, зі складу підприємства, організації, на ринку чи у окремих громадян).

Грошові витрати поєднують споживчі витрати, витрати пов'язані з веденням особистого підсобного господарства (купівля насіння, добрива, сільськогосподарськогореманенту тощо), грошову допомогу родичам та іншим особам, витрати на купівлю нерухомості, вклади до банківських установ, аліменти, обов'язкові податки (крім прибуткового), збори та внески, а також — інші грошові витрати, які не згадувалися раніше. Грошові витрати поєднують суми, фактично сплачені домогосподарством за відповідними статтями, і не враховують вартість натуральних надходжень, пільг та субсидій [8, с. 283-284].

Проте, прийнято вважати, що найбільш точно характеризують структуру використання домогосподарством сукупних ресурсів і відображають реальний поточний стан матеріального добробуту домогосподарства саме сукупні витрати, до складу яких також входять попередньо описані грошові витрати.

Достатність надходжень та ефективне витрачання коштів домогосподарствами залежить від розвитку суспільства загалом та стану економіки зокрема.

Важливо також зазначити, що рівень доходів і структура витрат домогосподарств тісно взаємопов'язані. Вперше це дослідив відомий економіст Е. Енгель, який стверджував, що зі зростанням доходу частка витрат на харчування зменшується; витрати на одяг, житло, опалення й освітлення змінюються порівняно менше, несуттєво, а частка витрат на задоволення культурних та інших нематеріальних потреб помітно збільшується. Потреби споживачів задовольняються від простіших до вищих і залежно від доходів. Сім'ї з низькими доходами витрачають більшу їх частину на харчування, одяг, житло. Ця закономірність, яка отримала назву "закон Енгеля" визначає еластичність попиту щодо доходу [18, с. 353 -357].

В умовах трансформації національної економіки досить важливим є процес перетворення фінансів домогосподарств у потужний інвестиційний ресурс. Домогосподарства отримують поточний дохід, витрачаючи його на споживання і заощаджуючи залишок через вплив ощадних мотивів.

Домогосподарства заощаджують доходи у двох формах:

- 1) неорганізовані заощадження (готівка);

2) організовані (інші форми заощадження – банківські депозити, покупка акцій тощо).

Але для зростання рівня та якості життя населення необхідно здійснювати належне фінансування окремих сфер людського розвитку. Джерелами такого фінансування є державні та місцеві бюджети, громадські фонди, приватні фонди, суб'єкти господарювання та домогосподарства. Інвестування в людський капітал впливає не лише на розвиток людського потенціалу, а й на зростання ВВП України. Своєю чергою, зростання якості продуктивних сил, а отже, і продуктивності праці, забезпечить задоволення потреб населення, що є одним із показників підвищення якості життя.

Саме тому перед державою стоїть нагальне завдання створювати сприятливі умови для розвитку фінансового ринку, а саме для розробки нових фінансових інструментів залучення заощаджень домогосподарств. За Я. В. Петренком таким фінансовим інструментом залучення приватних заощаджень можуть бути спеціальні державні цінні папери на пред'явника, що будуть реалізовуватися тільки для населення через установи банків і відділення поштового зв'язку з одним фіксованим номіналом і виплатою щомісячного невеликого, стабільного доходу на рівні облікової ставки Національного банку

Розділ 2. Аналіз формування та ефективного використання фінансових ресурсів домогосподарств в Україні.

Домогосподарству як одному з суб'єктів мікроекономіки належить надзвичайно важлива роль у системі економічних відносин. В Україні з розвитком ринкових відносин, трансформації національної економіки домогосподарство опинилося в нових умовах функціонування. Адже на сьогоднішній день фінанси домогосподарств фактично об'єднують всі інші сфери фінансової системи внаслідок того, що держава, суб'єкти господарювання, фінансовий ринок і таке інше функціонують для забезпечення інтересів всієї сукупності домогосподарств, окремих домогосподарств, кожного з їх членів.

Фінанси домогосподарств функціонують у грошовій формі, тому що грошові доходи у вигляді заробітної плати, пенсій, а також натуральні доходи оцінюються у національній грошовій одиниці. Оскільки розподіл та використання доходів домогосподарств здійснюються у грошовій формі з використанням фондів грошових коштів, то фінанси домогосподарств мають всі ознаки фінансових відносин, а саме наступні:

1) складні внутрішні зв'язки між членами домогосподарства, що впливають на фінансову поведінку як окремих членів, так і в цілому всього домогосподарства, які обумовлені неформальним характером фінансових, соціальних, психологічних та інших відносин між членами домогосподарства, що впливає на прийняття фінансових рішень, їх доцільність, спрямованість, ефективність;

2) мають соціально-фінансовий напрям, що спрямований на загальне зростання добробуту домогосподарства, його членів, при забезпеченні власних інтересів, мінімізації ризиків, підвищення власної фінансової безпеки;

3) можливість домінування фінансових інтересів окремих членів домогосподарства;

4) розподіл доходів домогосподарства здійснюється виходячи з соціальних чи психологічних інтересів, а не фінансово-господарських;

5) формування заощаджень, створення резервів здійснюється внаслідок бажання забезпечити фінансову стабільність та надійність домогосподарства в умовах невизначеності та нестабільності зовнішнього середовища та внутрішніх неоднозначних ситуацій [9, с. 16-18].

Обсяг і пропорція заощаджень домогосподарств залежить від багатьох чинників – економічних, соціальних, психологічних тощо. Найвпливовішими, на наш погляд, є:

- величина доходу, яка залишається у розпорядженні членів домашнього господарства після сплати всіх податків та інших обов'язкових платежів;
- очікування домогосподарств щодо динаміки цін та змін у поточному доході;
- ступінь задоволення матеріальними благами;
- рівень освіти і знань у суспільстві;
- розвиток системи соціального забезпечення та інститутів фінансового посередництва;
- рівень безробіття у країні;
- рівень цін і купівельна спроможність населення [19, с. 23-25] .

Підґрунтям для економічного зростання в Україні є збільшення непродуктивних витрат домогосподарств, а отже і зростання основи заощаджень як джерела фінансових ресурсів для розвитку. Застосовуючи різні способи залучення фінансових ресурсів, держава прагне сприяти структурному оновленню економіки та сталому розвитку. Водночас це послідовний процес, який потребує формування і реалізації послідовної політики щодо залучення заощаджень домашніх господарств державою та включає розробку й реалізацію довгострокової стратегії розвитку ринку державних цінних паперів, що є перспективою подальших досліджень.

Фінансовий стан домогосподарств в Україні суттєво залежить від рівня депресивності регіону. Депресивний регіон — це такий проблемний регіон, який не в змозі сам (без допомоги з боку держави або зовнішньої допомоги) вирішити свої власні гострі проблеми.

На сьогоднішній день поглиблюються диспропорції в оплаті праці як між галузями, так і усередині них, а також між регіонами України. Наприклад, у Тернопільській, Волинській, Львівській, Хмельницькій областях показник зростання середньої зарплати вдвічі нижчий, ніж у Києві, Дніпропетровській чи Запорізькій областях. До того ж знову повертаються часи, коли зарплата в державі залежить не від особистого трудового внеску, кваліфікації та професіоналізму, а від того, в якій галузі людина працює та в якому регіоні живе.

Необхідно враховувати, що прожитковий мінімум у всіх регіонах України різні, при цьому різниця сягає 40-60 %. Тому, на нашу думку, замість єдиної мінімальної зарплати треба практикувати встановлення регіональних і місцевих мінімальних заробітних плат, хоча ця ідея поки не сприймається керівництвом держави, зовсім не береться до їхньої уваги. Для оцінки рівня доходів домогосподарств, крім прожиткового мінімуму має враховуватись і оптимальний споживчий бюджет - вартість набору життєвих засобів, розрахована за нормами і нормативами споживання, які задовольняють розумні раціональні потреби людей. Цей бюджет використовують для оцінки досягнутого рівня життя населення країни і вибору найбільш оптимальних, ефективних шляхів його підвищення.

Таблиця 2.1

Структура сукупних ресурсів домогосподарств в містах та в сільській місцевості, % [13]

Сукупні ресурси домогосподарств	Міські поселення	Сільська місцевість
1. Оплата праці	55, 3	38, 8
2. Доходи від підприємницької діяльності та само зайнятості	4, 4	3,0
3. Доходи від продажу сільськогосподарської продукції	0, 4	9, 6
4. Доходи від продажу нерухомості	1, 8	0, 2
5. Доходи від власності	0, 1	0, 4

Продовження таблиці 2.1

6. Пенсії	22, 6	26, 6
7. Стипендії	0, 7	0, 4
8. Допомоги, пільги, субсидії та компенсаційні виплати, надані готівкою	3,0	4, 2
9.Грошова допомога від родичів та інших осіб	3, 9	3, 2
10. Аліменти	0, 3	0, 2
11. Інші грошові доходи	0, 6	0,6
12. Вартість спожитої продукції, отриманої з особистого підсобного господарства та від самозаготівель	1, 0	8, 9
13. Пільги та субсидії безготівкові	1,1	0, 7
14. Іншінадходження	4, 9	3,2
Всього	100	100

У поданій таблиці зображено структуру сукупних ресурсів домогосподарств в містах та в сільській місцевості. Отож, сукупні ресурси домогосподарств складаються із загальних доходів, а також використаних заощаджень, приросту позик, кредитів, боргів, узятих домогосподарством та повернутих домогосподарству. Цей показник відображає потенційні ресурси домогосподарств незалежно від джерел їхнього походження.

Як свідчать наведенні дані заробітна плата залишається пріоритетною формою отримання доходів українськими домогосподарствами. Оплата праці — винагорода у грошовій або натуральній формі, яка виплачується роботодавцем найманому працівнику за виконану роботу.

Із таблиці бачимо, що зовсім незначною є питома вага доходів від підприємницької діяльності та від власності, що яскраво демонструє невикористання даних джерел отримання доходів вітчизняними домогосподарствами у повному обсязі. Отримання доходів від власності, які утворюються в першу чергу при взаємодії з фінансовим інститутами (відсотки на депозитні внески, доходи по накопичувальним видам страхування тощо) та корпораціями (дивіденди), залежить як від факторів розвитку даних учасників

фінансової системи, так і від обсягів здійснених домогосподарством інвестиційних операцій.

Водночас, доволі істотною є частка соціальних виплат у загальній сукупності доходів домогосподарств. Соціальні трансферти (соціальні виплати) представляють собою певні грошові кошти, що їх отримує населення від держави при настанні певних подій: вихід на пенсію, хвороба, безробіття тощо. Однак, в переважній більшості випадків такі виплати фінансуються з фондів державного соціального страхування, джерелами формування яких виступають зокрема і платежі робітників та роботодавців, тобто має місце процес перерозподілу грошових доходів

Соціальні трансферти можна об'єднати у чотири групи:

1) виплати, що пов'язані з трудовими пенсіями (у тому числі і військовими), надбавки та доплати;

2) виплати соціального характеру (допомога малозабезпеченим, для догляду за дітьми, у зв'язку з вагітністю та пологами і т. ін.);

3) виплати пов'язані з послугами індивідуального використання (послуги сфери охорони здоров'я, освіти, культури, некомерційних організацій тощо);

4) виплати обмеженої дії. Це допомога з безробіття, стипендії в продовж професійної підготовки та перепідготовки за направленням служби зайнятості тощо [12, с. 476-477].

Принципово іншим видом доходу, з огляду на необхідність повернення його еквіваленту, а в деяких випадках і додаткових ресурсів за використання, виступають позики, що отримує домогосподарство від інших суб'єктів господарювання.

Окреслена ситуація дає змогу зробити висновки про сталі процеси формування у населення «звички» орієнтуватись на державну допомогу на протипагу активізації трудової діяльності. Залежність домогосподарств від соціальних виплат визначає необхідність дослідження потенційної спроможності держави продовжувати фінансувати потреби домогосподарств у відповідності до існуючої тенденції. Якщо порівнювати ситуацію в Україні з

іншими країнами-членами СНД, то за підсумками 2014 року, доходи від оплати праці найманих працівників є домінуючими у грошових доходах населення. Проте, питома вага соціальних виплат - до 20% - значно менше, ніж в українських домогосподарствах.

Доволі значна частка доходів домогосподарств від підприємницької діяльності у Молдові (16,8%). Що стосується отримання доходів від власності, то у Молдові питома вага даного виду доходу найменша –0,4%, а у Білорусі – доходи від власності складають 4% грошових доходів домогосподарств.

До того ж, враховуючи, що більшість доходів надходить у розпорядження домогосподарств у грошовому вигляді, позитивною можна вважати тенденцію зменшення частки вартості спожитої продукції, отриманої з особистого підсобного господарства та від самозаготівель, й відповідного збільшення питомиї ваги грошових доходів у загальній структурі сукупних ресурсів домогосподарств.

В останні роки одним із важливих факторів збільшення доходів домогосподарств (особливо західних областей України) стала трудова міграція за кордон. Статистика свідчить, що у середньому один мігрант, який перебуває в Італії, щорічно пересилає додому близько 6 тис. дол. США, а по Карпатському регіону (Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська і Чернівецька області) щорічні доходи тільки сільських домогосподарств від трудових мігрантів сягають 9 тис. дол. США. Якщо взяти до уваги той факт, що масштаби зовнішньої трудової міграції становлять 14-15 % від загальної чисельності населення, можна стверджувати, що доходи від трудової міграції у сучасних умовах є суттєвим джерелом формування сукупних доходів домогосподарств. Заробітки трудових мігрантів витрачаються насамперед на поліпшення житлових умов, освіту, медичне обслуговування, придбання автомобілів, складної побутової техніки, тобто кошти в основному витрачаються на споживання. Ринки житла, освітніх послуг, автомобілів відчувають настільки сильний приплив коштів трудових мігрантів, що ціни на них стають не виправдано високими [17, с. 257]. Проте, на жаль, інвестиційний

потенціал величезних коштів, зароблених за кордоном, в Україні практично не використовується.

Фінансовий стан домогосподарств найдоцільніше було б оцінювати за розміром доходу на одного члена домогосподарства, адже саме цей показник є найбільш об'єктивним і доволі просто інтерпретується (чим вищим є рівень доходів на одного члена домогосподарства, тим кращим вважається його фінансовий стан). Проте, як показує світовий та вітчизняний досвід, для більш точної оцінки реального фінансового стану домогосподарства доцільніше використовувати не стільки рівень доходів (частину яких під час проведення обстеження можна приховати), скільки рівень грошових витрат. Статистика свідчить, що в середньому витрати населення України перевищують його доходи на 46 %, а величина тіньових доходів у розрахунку на одну особу становить 56 грн. на місяць. Тобто за доволі скромними підрахунками, загальна сума таких доходів сягає близько 9,3 млрд. грн. на рік [14]. Тому уряд повинен докласти якнайбільше зусиль для того, щоб максимально вивести з "тіні" доходи громадян і залучити їх до економічного обороту. Від таких дій у виграші буде і держава, і населення.

Домашні господарства є надзвичайно важливим сектором національної економіки, що перебуває у стійких багатосторонніх зв'язках як з державою, так і з іншими суб'єктами економічної господарської діяльності. Зокрема, у періоди економічної активності зростає обсяг виробництва споживчих благ (товарів та послуг), збільшується валовий внутрішній продукт, зростає заробітна плата працівників, доходи підприємницьких структур, держава має економічну можливість підвищувати добробут сімей збільшенням як трудових доходів, так і соціальних виплат з бюджету.

Зазначене твердження підтверджується різними емпіричними даними. Зокрема, за весь 2014р. кількість домогосподарств в Україні становила 16945, 4 (тисяч), при тому їх середній розмір становив 2, 29 осіб [13].

Що стосується такого фактору як праця, то частка домогосподарств протягом 2014 року, де є працюючі особи становить 61,2%, відповідно де немає працюючих осіб – 38,8 %. Середня кількість працюючих в розрахунку на одне

домогосподарство дорівнює 1,1 особа, а коефіцієнт економічного навантаження на працюючого члена домогосподарства 2,74 разів [13].

На фінансовому ринку у I півріччі 2014 року витрати домогосподарств на купівлю акцій, сертифікатів, валюти та вкладів до банків становили майже 10% від сукупних витрат. Середньомісячні споживчі грошові витрати за цей же період становили 2854,2 грн., з них споживчі - 83,8%, неспоживчі - 16,2% . Сукупні витрати домогосподарства на товари та послуги в середньому за місяць склали – 1742,76 грн . Сума середньомісячних податків, зборів та внесків, сплачених домогосподарством у I півріччі 2014 року, становила 0,33 грн., натомість домогосподарство отримало допомоги, пільги субсидії та компенсаційні виплати на суму 38,16 грн., де допомога по безробіттю складала 3,22 грн., допомога малозабезпеченим сім'ям - 2,37, допомога на дітей - 23,94 грн., готівкові субсидії та пільги на оплату житлово-комунальних послуг, електроенергії та палива - 0,29 грн., інші 8,34 грн. У середньому за місяць одне домогосподарство отримало пенсій - на суму 452,17 грн., стипендій - 452,17 грн. Середньомісячні безготівкові пільги та субсидії на житлово-комунальні послуги, електроенергію та паливо за цей же період становили 0, 8 грн., на санаторно-курортні путівки, ліки, лікування - 0, 1 грн., на послуги транспорту, зв'язку - 0, 2 грн [13].

Протягом кількох останніх років відбувається часткове збільшення питомої ваги сплачених податків. Це можна пояснити силою Податкового кодексу України, до якого останнім часом вносяться певні зміни, у відповідності до чого зазнали зміни зокрема й деякі ставки податків, що їх сплачують домогосподарства. Так, відповідно до змін на квітень 2014 року у Податковому кодексі , враховуючи сфери застосування податків і зборів, ставки акцизного податку, збору за першу реєстрацію транспортного засобу, екологічного податку, податку за земельні ділянки, нормативну грошову оцінку яких не проведено, та збору за користування радіочастотним ресурсом України з урахуванням прогнозного індексу споживчих цін у 2014 році збільшені на 8,3 відсотка [3].

Сектор домогосподарств бере активну участь у створенні валового внутрішнього продукту (ВВП) країни, зростання якого забезпечує динаміку всієї соціально-економічної системи. Роль домашніх господарств у національній економіці можна дослідити на основі рахунків інституційних секторів (рахунок виробництва, рахунки розподілу та використання доходу, рахунки нагромадження), які виконуються Держкомстатом України у фактичних цінах. Так, за рахунком виробництва у 2014 році випуск по сектору домашніх господарств становив 238372 млн. грн. або 11,5% випуску по економіці загалом, щомісячне проміжне споживання - 97598 млн. грн. (7,8% відповідно), валова додана вартість - 139318 млн. грн. або 17,1% , а чиста додана вартість - 18,9%. Частка валового наявного доходу сектору домогосподарств склала у економіці в цілому 66,5 %, кінцеві споживчі витрати 76, 8%, валове та чисте заощадження - 27, 1% та - 47, 5% відповідно. Питома вага сектору домогосподарств серед інституційних секторів економіки України в 2014 році щодо оплати праці найманих працівників становила 1,4%. Найбільшою є частка валового прибутку та змішаного доходу та чистого прибутку - 36, 7% та - 48,1% відповідно [13].

Отож, як бачимо з вищезазначеної інформації домогосподарство в переважній більшості випадків орієнтується на регулярні та гарантовані (або умовно-гарантовані) доходи, що дають змогу здійснювати певне планування щодо можливості витрачання коштів. Натомість отримання випадкових доходів домогосподарством частіше за все є негарантованим. Проте такий дохід виступає додатковим ресурсом для забезпечення потреб членів домогосподарства, або ж може бути використаний як складова для збільшення існуючих заощаджень або витрат.

Розділ 3. Шляхи оптимізації формування та вдосконалення застосування фінансових ресурсів домогосподарств в Україні.

Упродовж останніх років після здобуття незалежності, економічна ситуація в Україні радикально змінилася. Ці зміни відчуються не лише на макроекономічному рівні, у масштабах всієї країни, а й на мікроекономічному рівні, в окремих домогосподарствах. Не піддаючи сумніву важливості аналізу динаміки макропоказників, їх впливу як першопричини, але про наслідки справжнього успіху всіх економічних і політичних реформ можна буде говорити лише тоді, коли позитивні зміни стануть відчутними на рівні окремої сім'ї, на рівні окремого домогосподарства.

Слід зазначити, що в сучасних умовах недостатньо уваги приділяється питанням фінансового регулювання доходів домогосподарств, саме тому наукові дослідження пов'язані з оцінкою показників доходів населення, аналізом реальних тенденцій і закономірностей в їх динаміці, а також спрямовані на пошук та вдосконалення ефективних шляхів, методів і механізмів подальшого зростання доходів населення і відповідно рівня його життя, на сучасному етапі є актуальними як в теоретичному, так і практичному аспектах.

Проблеми дослідження державного регулювання доходів населення вивчають Д. Богиня, І. Бондар, А. Гальчинський, Е. Лібанова, В. Мандибура, В. Паламарчук, Ю. Палкін, С. Тютюникова, Н. Холод, Г. Ярошенко та ін.

Відомо, що переважна більшість праць стосовно регулювання доходів населення стосуються окремих проблемних аспектів, тому виникає необхідність ґрунтовного дослідження механізму фінансового регулювання доходів домогосподарств, який би враховував реалії сьогодення.

Основною метою фінансового регулювання доходів домогосподарств є справедливий розподіл та перерозподіл фінансових ресурсів між домогосподарствами за умови одержання ними максимально можливого обсягу доходів при мінімальних затратах [10, с. 128].

Враховуючи те, що в економічній літературі виділено різні підходи до тлумачення терміну «фінансове регулювання», більшість авторів розглядають його як метод цілеспрямованого, управлінського впливу держави на соціально-економічні процеси задля забезпечення задоволення потреб суспільства як на мікро-, так і на макрорівнях.

Фінансове регулювання - «система регламентування розподільчих процесів у суспільстві на макро- та мікрорівнях, яка дає можливість не лише формувати необхідні фінансові ресурси, а й за допомогою відповідних фінансових інструментів (податків, внесків, відрахувань, субсидій, дотацій) здійснювати вплив у різних напрямках суспільного розвитку» [1, с.24].

Нами визначено основні напрями фінансового регулювання доходів домогосподарств, що відображені в додатку 1.

Одним із напрямів регулювання доходів домогосподарств має стати удосконалення механізму їх формування через активізацію підприємницької діяльності населення, що дозволило б забезпечити стабільність джерел утворення доходів населення, їх соціально прийнятний рівень; оптимальне співвідношення між джерелами формування доходів; зростання доходів у соціально вразливих верствах населення та обмеження проявів бідності в депресивних регіонах; перетворення заощаджень населення в інвестиційний капітал регіону.

Вважаємо вдалою спробу здійснити типологію економічного механізму формування доходів домогосподарств (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Запропоновані типи економічного механізму формування доходів населення регіонів України, визначені на найближчу перспективу [7]

Тип механізму	Склад регіонів	Пріоритетні напрями та засоби реалізації механізму
Механізм модернізації	Донецька, Дніпропетровська, Запорізька, Луганська області	Забезпечити соціально привабливі умови формування доходів населення на основі модернізації господарського комплексу, комплексного розвитку територій, зростання місткості феризації та монопрофільних територій, скорочення міграційного впливу на населення

Продовження таблиці 3.1

Механізм оптимізації	м.Київ	Досягти обґрунтованих співвідношень доходів населення за сферами економічної діяльності, забезпечити їх формування на легітимній основі зі скороченням неформальної зайнятості
Механізм адаптації	Харківська, Полтавська, Сумська, Київська, Кіровоградська, Черкаська області	Забезпечити відповідність доходів населення сформованому економічному потенціалу на основі структурних трансформацій, розвитку підприємництва, підвищення
Механізм стимулювання	Вінницька, Тернопільська, Хмельницька, Волинська, Рівненська, Житомирська, Чернігівська області	Досягти соціально прийнятної рівня доходів населення на основі стимулювання регіонального розвитку, відновлення економічної діяльності в сільській місцевості, обмеження депресивності регіональних ринків праці, залучення додаткових інвестицій у конкурентоспроможні
Механізм балансування	Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Чернівецька області	Забезпечити стабільність джерел доходів та сфери зайнятості через регулювання територіального руху робочої сили, збільшення робочих місць, розвиток виробництва, стимулювання місцевого розвитку
Механізм стабілізації	Автономна Республіка Крим, Одеська, Миколаївська, Херсонська області, м. Севастополь	Досягти підвищення доходів на основі ефективної господарської діяльності, інвестиційного та інноваційного оновлення виробництва, нарощування експортного потенціалу, зростання продуктивності праці, стабілізації

На нашу думку, застосування вищезазначених типів економічних механізмів формування доходів у відповідних областях, яким властивий той чи інший соціально економічний розвиток, сприятиме зростанню доходів населення, активізації підприємницької діяльності, забезпеченні населення соціальними стандартами тощо.

Враховуючи, що висока частка громадян перебувають за межею бідності та спостерігається значна поляризація населення зарівнем доходів, вважаємо, що одним з важливих напрямів регулювання доходів домогосподарств має стати податкове регулювання доходів, кінцевою метою якого має стати покращення їх матеріального добробуту та забезпечення соціально справедливого розподілу фінансових ресурсів. На нашу думку, в умовах сучасної трансформації національної економіки дієвими інструментами податкового регулювання є :

- фінансова підтримка підприємницької діяльності;
- підвищення розміру неоподаткованого мінімуму доходів громадян;

- встановлення оптимальних ставок оподаткування доходів населення;
- встановлення обґрунтованих пільг з оподаткування доходів населення;
- посилення контролю за дотриманням законодавства у сфері оподаткування доходів населення [11, с. 20-22].

У сучасних умовах склалася досить негативна ситуація у соціальній сфері, що безпосередньо впливає на склад, а отже і діяльність домогосподарств. Свідченням цього є наступні емпіричні дані. Зокрема, частка домогосподарств які складаються з однієї особи у 2015 році становить 20,6%, з двох осіб – 32,8%, і з трьох та чотирьох осіб відповідно – 21,5% та 21,6%. Прийнято окремо виділяти показник частки домогосподарств із дітьми до 18 років, який на період 2015 року в Україні становив 38,2 %. Як бачимо, найбільше переважає частина домашніх господарств із двома дітьми, що пов'язано із впливом різноманітних факторів, що безпосередньо стосуються матеріального добробуту сімей (постійна робота, висока заробітна плата, наявність нерухомості тощо) та деяких інших (релігійні переконання, фізичний та соціальний стан тощо) [16, с. 35-38].

Хоч і зрозуміла ситуація, що при двох батьках і одній дитині – це зменшення населення, вимирання нації. При двох батьках – двоє дітей дають просте відтворення населення. Щоб був природний приріст населення у державі, повинно бути у двох батьків троє та більше дітей. Ці проблеми без державного втручання та реалізації ефективних державних програм країні не вирішити.

Заостанні роки в Україні суттєво зросли одноразові виплати при народженні першої, другої та третьої дитини. Це, звичайно, є вагомою підтримкою сімей з дітьми. Але це все носить одноразовий характер, хоч, звичайно, ці виплати розбивають на певний період. Можливо, в Україні ці кошти віднести до регулярної державної підтримки сімей з дітьми, щоб держава на кожну дитину щомісячно витрачала на рівні прожиткового мінімуму.

Саме тому держава при розробці ефективних напрямків власної економічної політики повинна враховувати певні соціальні стандарти та

гарантій зокрема, з огляду на те, що реалізація вираженої стратегії побудови системи гарантування населенню певних соціальних стандартів життя є запорукою успішного розвитку ринкових відносин в країні.

Крім того, залученням домогосподарств до фінансових відносин, як безпосередніх та повноправних учасників, зумовлює необхідність реформування взаємовідносин у сфері соціального забезпечення між державою та населенням, адже через встановлення соціальних стандартів життя населення, здійснюється безпосередній вплив, як на процеси формування доходів, так і щодо можливості та необхідності здійснення витрат домогосподарствами.

Важливість пильної уваги до проблем формування соціальних стандартів, у розрізі дослідження різних аспектів функціонування бюджетної системи України, зумовлена доволі відчутним впливом вищезазначених показників на процеси планування обсягів витратної частини бюджету країни. Крім того, значна питома вага трансфертних виплат у структурі доходів домогосподарств свідчить про важливість даної складової доходів домогосподарств для формування матеріальної складової існування населення, а від так, обумовлює формування потенціалу платників податків для формування доходної бази бюджетної системи України [11, с. 16-18].

Значна частка соціальних виплат населенню збільшує витратну частину бюджету держави, що, в свою чергу, впливає на необхідність збільшення доходної бази, а від так, має вплив на всіх господарюючих суб'єктів та потенційно виступає фактором збільшення щорічного дефіциту бюджету.

Важливим показником, що планується та встановлюється у ЗУ «Про Державний бюджет» та використання якого, безпосередньо, пов'язано зі змінами стану добробуту вітчизняних домогосподарств, є показник прожиткового мінімуму – один із показників державних соціальних стандартів життя населення. Відповідно до законодавства, державні соціальні стандарти тлумачаться як –«встановлені законами, іншими нормативно-правовими актами соціальні норми і нормативи або їх комплекс, на базі яких визначаються рівні основних державних соціальних гарантій», а саме

«встановлені законами мінімальні розміри оплати праці, доходів громадян, пенсійного забезпечення, соціальної допомоги, розміри інших видів соціальних виплат, встановлені законами та іншими нормативно-правовими актами, які забезпечують рівень життя не нижчий від прожиткового мінімуму».

Прожитковий мінімум застосовується для: загальної оцінки рівня життя в Україні, що є основою для реалізації соціальної політики та розроблення окремих державних соціальних програм; встановлення розмірів мінімальної заробітної плати та мінімальної пенсії за віком, визначення розмірів соціальної допомоги, допомоги сім'ям з дітьми, допомоги по безробіттю, а також стипендій та інших соціальних виплат виходячи з вимог Конституції України та законів України; визначення права на призначення соціальної допомоги; визначення державних соціальних гарантій і стандартів обслуговування та забезпечення в галузях охорони здоров'я, освіти, соціального обслуговування та інших; встановлення величини неоподаткованого мінімуму доходів громадян; формування Державного бюджету України та місцевих бюджетів.

Зокрема на сьогоднішній день, згідно ЗУ про Державний бюджет на 2014 рік закладені наступні розміри прожиткового мінімуму в Україні:

- *діти до 6 років*: з 1 січня - 1032 гривні, з 1 липня - 1059 гривень, з 1 жовтня - 1102 гривні;

- *діти від 6 до 18 років*: з 1 січня - 1286 гривень, з 1 липня - 1320 гривень, з 1 жовтня - 1373 гривні;

- *працездатні особи*: з 1 січня - 1218 гривень, з 1 липня - 1250 гривень, з 1 жовтня - 1301 гривні;

- *особи, які втратили працездатність*: з 1 січня - 949 гривень, з 1 липня - 974 гривні, з 1 жовтня - 1014 [15].

Отож, на нашу думку, основними напрямками подальшого вдосконалення у сфері пенсійного забезпечення та соціальних допомог мають стати такі:

- введення ефективного механізму збільшення пенсії;
- введення обмежувального рівня максимальної пенсії для громадян;

- диференційований підхід до розмірів пенсій з урахуванням стажу;
- введення пенсії не нижче, як рівень прожиткового мінімуму;
- введення для громадян уніфікованих правил пенсійного забезпечення, розробка заходів та механізмів стимулювання щодо створення ринкових передумов формування недержавних пенсійних фондів (зокрема, зменшення податкового навантаження);
- регулювання використання пенсійних коштів;
- встановлення обґрунтованих розмірів внесків на пенсійне страхування;
- посилення контролю за дотриманням законодавства у сфері пенсійного забезпечення;
- вдосконалення механізму надання соціальних допомог;
- регулювання умов виходу на пенсію;
- регулювання використання пенсійних коштів;
- посилення контролю за дотриманням законодавства у сфері пенсійного забезпечення.

Що стосується соціально-економічного розвитку, то відкритою залишається проблема вдосконалення домашніх господарств у селі. Саме тому необхідне здійснення комплексних ринкових перетворень в агропромисловому комплексі країни та прийняття заходів щодо підготовки сільськогосподарських підприємств та індивідуальних господарств до діяльності в умовах повноцінного функціонування ринку землі, в тому числі:

- вироблення дієвих економічних та механізмів стимулювання та підтримки розвитку аграрного виробництва у цінovій, кредитній, податковій політиці та відповідного інституційного забезпечення;

- розвитку механізмів залучення в сільське господарство капіталу промислових підприємств, фінансових та сервісних структур шляхом організації крупнотоварного агропромислового виробництва; впровадження ринкових механізмів регулювання цін на аграрних ринках, скорочення числа посередницьких ланок між сільгоспвиробником та кінцевим споживачем його продукції;

- посилення антимонопольного контролю за цінами на матеріально-технічні ресурси, енергоносії і послуги, що надаються сільськогосподарським товаровиробникам, з метою оптимізації їхніх витрат;

- заохочення, в тому числі - з використанням змішаного інвестування, розвитку інфраструктурних елементів аграрного ринку: постачально-збутових систем, транспорту сільгосппродукції, засобів нагромадження та зберігання сільгоспсировини;

- заохочення розвитку малого бізнесу у сферах виробництва та переробки сільськогосподарської продукції;

- сприяння розвитку територіальних підприємницьких мереж (регіональних кластерів) в сільських регіонах, орієнтованих на матеріально-технічне постачання сільгоспвиробництва та переробку, зберігання і збут сільгосппродукції [4, с. 345-348].

Аналіз світового досвіду доводить, що практично в усіх розвинутих країнах держава бере активну участь у формуванні та розвитку підприємництва та сімейного бізнесу, підтримці найбільш доцільних і ефективних його напрямів. Навіть у країнах з віковими традиціями приватного підприємництва ця форма бізнесу потребує підтримки і сприяння з боку держави. В Україні на шляху розвитку вітчизняного підприємництва постають численні проблеми, зумовлені об'єктивними чинниками та суб'єктивними соціально-психологічними факторами, їх вирішення на сучасному етапі розвитку вітчизняної економіки потребує посилення уваги держави до розвитку підприємницької діяльності, насамперед малого бізнесу, формування відповідної державної політики у цій сфері.

Залучення домогосподарств до фінансових відносин і набуття ними більшої незалежності та самостійності, зумовлюють активізацію позиції даного суб'єкта щодо регулювання власних фінансових потоків, залучення додаткових джерел доходів, здійснення інвестиційних операцій і т. ін., що, в свою чергу потребує визначення реальних показників життєдіяльності та соціальних стандартів задля можливості управління власними фінансами для домогосподарства, планування необхідності здійснення майбутніх витрат щодо

забезпечення власного добробуту, розробку стратегій власного розвитку для кожного із учасників домогосподарства та визначення перспективних джерел їх фінансування тощо.

Зокрема це стосується розвитку та становлення персонального податкового менеджменту – як одного із напрямів управління фінансами домогосподарств – планування та контроль за формуванням і надходженням доходів та здійсненням витрат й урегулювання цих потоків грошових коштів у часі дасть змогу отримати максимальний дохід з мінімальними податковими платежами, зокрема це відноситься до вибору часу здійснення страхування життя, отримання освіти, проведення інвестиційних операцій та отримання прибутку по ним тощо.

У розвинених країнах світу існує практика використання послуг персональних фінансових менеджерів та фінансових консультантів, які безпосередньо допомагають клієнтам максимально урегулювати потоки грошових коштів з метою оптимізації сплати податків, використання у повному обсязі всіх можливостей податкових кредитів та пільг, збільшення прибутковості та зменшення ризиковості інвестиційних операцій тощо.

Крім того, ринкові умови господарювання дають змогу домогосподарствам значно розширити можливі шляхи інвестування накопичених грошових коштів та залучити до даних процесів професійних учасників, як то інститути спільного інвестування, пайові та інвестиційні фонди – які, з огляду на мету функціонування, значно покращують процес ефективного управління заощадженнями для населення.

Висновки

Отже, можна зробити наступні висновки. По-перше, домашнє господарство - історично перша економічна одиниця, яка протягом століть зазнала мінімальних змін. Проте її роль у функціонуванні держави величезна. Адже воно здійснює економічну діяльність, є виробником і споживачем товарів та послуг, здійснює нагромадження, виконує певні соціальні функції. Цікавим є і перерозподіл функцій між домашнім господарством та державою: чим економічно сильнішою є держава, тим менше функцій залишається у домашнього господарства, і навпаки: чим скрутніше становище у державі, тим більше функцій у останнього.

По-друге, роль домашніх господарств в економічному житті країни надзвичайно велика. Особливо це стосується таких галузей, як сільське господарство, будівництво, послуги тощо. Так, частка сектору домогосподарств у випуску продукції (в основних цінах) у сільському господарстві становить 56,4 %, у лісовому господарстві - 36,6 %, у будівництві - 11,3 %, у торгівлі й громадському харчуванні - 24,7 %, у житловому господарстві - 25,8 %, у побутовому обслуговуванні - 26,0 %. Усього по всіх галузях економіки частка домашніх господарств становить 11,6 %. А частка домогосподарств у кінцевому використанні валового внутрішнього продукту становить 55,8 %.

Усе це свідчить про особливе значення домогосподарств в економічному житті країни. Тому дослідження ролі й місця домогосподарств в усіх сферах життєдіяльності виключно важливе.

По -третє, формування доходів домогосподарств напряму залежить від економічного зростання держави. Протягом останніх років офіційна статистика в Україні фіксувала зростання грошових доходів домогосподарств та зниження частки натуральних доходів і трансфертів у вигляді пільг та субсидій. Проте реальний рівень доходів домогосподарств залишається дуже низьким. Тому на сьогоднішній день виникає необхідність у формуванні механізму фінансового регулювання доходів домогосподарств, дієвість якого має ґрунтуватися на врахуванні результатів досліджень зарубіжних та

вітчизняних вчених в цьому напрямку, використанні ринкових механізмів та інструментів регулювання та вирівнювання доходів громадян.

Дуже складною фінансово-економічною проблемою в Україні є надмірна диференціація в доходах між найбагатшими і найбіднішими верствами населення, яка становить близько 10:1, що значно вище, ніж у розвинутих країнах та в радянський період. За майновим станом ця відмінність є ще більшою. Звідси виникають пропозиції щодо проведення реприватизації (в тому числі соціальної), що вже негативно позначається на інвестиційній привабливості України, а в кінцевому підсумку, на доходах населення. За оцінками російських учених, авторів концепції про соціальну реприватизацію, вартість приватизованих об'єктів в Україні була занижена в 50 - 200 разів (у Росії - від 100 до 400 разів), що і спричинило надмірну диференціацію в доходах населення в Україні (як і в Росії).

Домогосподарству як одному з суб'єктів мікроекономіки належить надзвичайно важлива роль у системі економічних відносин. В Україні з розвитком ринкових відносин домогосподарство опинилося в нових умовах функціонування.

По-перше, задоволення потреб домогосподарства у матеріальних та нематеріальних благах виступає природною метою виробництва. По-друге, домогосподарства як власники виробничих факторів передають їх діловим одиницям (підприємствам), які мають здійснювати їхнє ефективне поєднання. По-третє, частина доходу, що не використовується домогосподарством впродовж поточного періоду, перетворюється на заощадження і може за певних обставин стати потужним джерелом економічного зростання країни.

Отже, домогосподарство - це економічна одиниця, що складається з одного та більше чоловік, які ведуть спільне господарство, що забезпечує економіку факторами виробництва і використовує зароблені на цьому кошти для поточного споживання товарів та послуг і заощадження з метою задоволення своїх потреб. Проте з погляду мікроекономічного рівня господарювання провідною виступає, безумовно, функція споживання.

Список використаної літератури:

1. *Аганбегян А.* Снижение реальной зарплаты - это подножка экономическому росту [Текст] / А. Аганбегян // Экон. стратегии. - 2013. - № 5–6. –С. 22 -24.
2. *Близнюк О. П.* Фінанси [Текст]: Навчальний посібник / За ред. В.І. Оспіщева. – К.: Знання, 2006. – 415 с.
3. Валовий зовнішній борг України в 2010 р. збільшився до 117 млрд. дол. [Електронний ресурс] / РБК-Україна інформаційна агенція. – Режим доступу: <http://rbk.ua>.
4. *Василик О.Д.* Теорія фінансів [Текст]: Підручник / О.Д.Василик. - К.: НІОС, 2000. -416 с.
5. *Воробйов Ю.М.* Фінанси домогосподарств: сучасна парадигма [Текст]/Ю.М.Воробйов // Науковий вісник: фінанси, банки, інвестиції. – +2011. – № 4. - С.6-9.
6. *Дорош В. Ю.* Економічна природа фінансів домогосподарства [Електронний ресурс]/ Ю. В. Дорош, Т. В. Зубань//Економічні науки. Серія «Економічна теорія та економічна історія» : зб. наук. пр. – Луцьк : РВВ ЛНТУ, 2011. – №6 (22).- С. 26-31.
7. *Заяць В. С.* Економічний механізм формування доходів населення в регіонах та напрями його вдосконалення: автореф. дис. канд. екон. наук: [Текст] / В. С. Заяць ; НАН України ; Рада по вивч. продукт. сил України. -К., 2010 - 20 с.
8. *Кудряшов В.П.* Курс фінансів [Текст]: Навчальний посібник /В. П. Кудряшов. - К.: Знання, 2008. - 431 с.
9. *Литвак М.Л.* Домогосподарство в умовах перехідної економіки інверсійного типу [Текст] / Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.01.01 / Київський нац. ун-т ім. Т.Шевченка. – К, 2005. – С.16-25.
10. *Макаренко Ю. П.* Особливості функціонування домогосподарств у сучасних умовах господарювання [Текст]/Ю.П.Макаренко//Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу.– 2013.-№1(17).- С.125-130.

11. Мочерний С. В. Сутність фінансів у контексті економічних відносин [Текст] / С.В.Мочерний, Я.С.Ларіна, О.Я. Плахотнюк // Фінанси України. – 2005. - №3. – С.16-22.
12. Оганян Г. А. Політична економія [Текст]: Навчальний посібник / Заред. Г. А. Оганяна. – К.: МАУП, 2003. – 520 с.
13. Офіційний сайт державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
14. Офіційний веб-сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.bank.gov.ua.
15. Розмір прожиткового мінімуму: Довідкова інформація від 01.01.2014 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://search.ligazakon.ua>.
16. Смирнов О.Ю. Заощадження населення України в контексті сучасних теорій економічного зростання [Текст] / О.Ю.Смирнов // Економічні науки: наук.праці. – 2010. - № 51. – С.33-39.
17. Свиридонов О. Ю. Финансы, денежное обращение, кредит [Текст] / О. Ю. Свиридонов. – Ростов н/Д: Феникс, 2005. – 288 с.
18. Фінанси [Текст]: підручник / За ред. С.І. Юрія, В.М. Федосова. – К.: Знання, 2008. – 611 с
19. Шубна Е.В. Класифікації домогосподарств як суб'єкта національної економіки [Текст] / Е.В. Шубна // Вісник Донбаської державної машинобудівної академії. – 2012. – № 1Е (6). – С. 225 – 230.
20. Юрій С.І. Фінанси домогосподарств: теоретичні підходи до трактування сутності [Текст] / С.І. Юрій, Т.О Кізима // Фінанси України. – 2008. - № 8(153). – 431 с.

Додаток А

Пріоритетні напрями фінансового регулювання доходів домогосподарств

Пріоритетні напрями фінансового регулювання доходів

У системі формування доходів домогосподарств:

- активізація підприємницької діяльності;
- стабільність джерел формування доходів;
- забезпечення соціально прийнятної рівності доходів;
- забезпечення оптимального співвідношення між джерелами формування доходів;
- зростання доходів соціально вразливих верств населення;
- трансформація заощаджень населення в інвестиційний капітал

У системі оподаткування:

- збільшення розміру неоподаткованого розміру доходів громадян;
- встановлення обґрунтованих пільг з оподаткування доходів населення;
- встановлення прогресивних ставок оподаткування доходів населення;
- встановлення обґрунтованих пільг з оподаткування доходів населення;
- посилення контролю за дотриманням законодавства у сфері оподаткування доходів населення

У сфері оплати праці:

- удосконалення методики розрахунків розмірів мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму;
- підвищення розміру мінімальної заробітної плати;
- встановлення розмірів і умов оплати праці працівників підприємств та організацій, що фінансуються чи дотуються із бюджету;
- удосконалення механізму індексації грошових доходів населення;
- посилення контролю за дотриманням законодавства у сфері оплати праці тощо

У сфері пенсійного забезпечення та соціальних допомог:

- регулювання використання пенсійних коштів;
- встановлення обґрунтованих розмірів внесків на пенсійне страхування;
- посилення контролю за дотриманням законодавства у сфері пенсійного забезпечення;
- вдосконалення механізму надання соціальних допомог;
- регулювання умов виходу на пенсію;
- встановлення порядку обчислення та виплати пенсій;
- регулювання використання пенсійних коштів;
- посилення контролю за дотриманням законодавства у сфері пенсійного забезпечення